

kulture tzv. *japodske urne*, na kojima su ugravirane razne scene a one su u vezi s kultom mrtvih kod starih Japoda. Pisac je sve poznate prikaze na tim urnama podijelio na tri skupine. U prvu idu one koje su nastale pod izravnim utjecajem toreutske umjetnosti sa sjevera. Ovo je najznačajnija skupina, a i spomenici su najbrojniji. Datira se u V ili u VI st. prije n. e. U drugu skupinu idu oni prikazi koji su rađeni pod izravnim grčkim utjecajem. Mogu se datirati u isto vremensko razdoblje. Treća se skupina može samo *ikonografski* povezati s prvim dvjema. Crteži su iz te skupine primitivno rađeni. Idu u rimsko doba. Autor se, prema tome, ne slaže s datacijom Sergejevskog koji je sve prikaze na japodskim urnama datirao u rimsko doba, već prihvaća staru Hoernesovu teoriju, prema kojoj se ta umjetnička pojava kod Japoda mora povezati izravno s toreutskim proizvodima iz Slovenije i Istre.

Treće, četvrto i peto poglavlje obuhvata konciznu obradu gradiva *Liburnijske, Daljske i Glasinačke kulture*. Autor je dobro učinio, što je posebno poglavlje posvetio glinenim figuricama i još jednom značajnom problemu o utjecaju starogrčke umjetnosti i kulture na ilirsku stvaralačku djelatnost u tim područjima. Posebno poglavlje obrađuje ilirsku umjetnost u epohi Rimljana. Zanimljiva su u tom poglavlju autorova mišljenja o problematici estetske valorizacije ilirske provincijalne umjetnosti u rimsko doba. On drži da ta umjetnost nije *barbarska* u lošem smislu te riječi, već da ona ima svoje posebne kvalitete, a te gotovo nema štoviše ni službena rimska umjetnost.

U pregledu bibliografije autor je naveo najvažnije radove koji obrađuju pojedina pitanja iz područja umjetnosti starih Ilira. Na 75. tabli susrećemo najvažnije umjetničke predmete starih Ilira. Dobro je učinio što je knjizi dodao zemljopisnu kartu, na kojoj su navedeni lokaliteti što se spominju u samom tekstu.

Izdavač je napomenuo da će uskoro objaviti i jedno englesko izdanje, pa će strana publika pogotovo moći biti upoznata sa Stipčevićevim radom, njegovim kriterijem vrednotenja stare ilirske umjetnosti, a što je najglavnije, stranci će se uputiti u dio antičke povijesti naše zemlje i tako moći upoznati bogatstvo naših muzeja i s ovoga područja. Na str. XLIX pisac zahvaljuje mnogim našim stručnjacima koji su mu pomogli u njegovu radu, a isto tako direktoru ove kolekcije M. Cereghiniju a i P. Ghiringhelliju i Luisi Colombo koji su mu revidirali tekst. Jezik je u knjizi lijep, jasan. Sve je pregledno i zovno. Na kraju bih mogao samo ovo reći: da bi bila velika dobit za naše općinstvo, kad bi uskoro ugledali i jedno izdanje na srpskohrvatskom jeziku.

T. Smerdel Zagreb.

GIACOMO DEVOTO, *Origini indeuropee*, „Origines“ Studi e materiali pubblicati a cura dell' Istituto Italiano di Preistoria e Protostoria. Sansoni, Firenze, 1962, str. XII, 521. L. 18.000.

Među mnogobrojnim i raznolikim problemima indoevropske lingvistike u zadnjim se decenijama malo pažnje posvećivalo indoevropskim starinama. U centru pažnje bila su pitanja o tom da li je hipoteza o prvobitnom indoevropskom jedinstvu uopće opravdana i razrađivale su se nove metode koje dopuštaju da se to jedinstvo izučava u dinamici svoga razvoja. Tako su teoretska mogućnost i konkretne primjene unutrašnje rekonstrukcije zaokupile pažnju indoevropeista, dok su pitanja kulturne historije i povezivanje jezičnih fakata s ostacima materijalne kulture i zamršeni problemi prethistorijske etnolingvistike ostali po strani. Između dva rata mnogi su se bavili tim pitanjima. Ona su zaokupljala podjednako njemačku historijsku školu i talijanske istraživače neolingvističke orijentacije. No pouzdani rezultati nisu bili u razmjeru s količinom publiciranih radova i nije pošlo za rukom da se odrede čvrsti kriteriji po kojima bi se moglo ocijeniti koliko je svaka pojedina od postavljenih hipoteza uvjerljiva. Razumljivo je dakle da je među istraživačima oduševljenje za takav rad splasnulo. Jer sve i ako se ignoriraju rasističke i druge nenaučne zloupotrebe kako to one zaslužuju, ostaje među dobivenim rezultatima malo toga što bi ohrabrilu daljnje napore u takvom pravcu. Zato je u teoriji, a još više u istraživačkoj praksi prevladalo ograničenje na čisto jezični aspekt indoevropske zajednice, a u pogledu njezina povezivanja s kulturnom historijom i prethistorijskim nalazima

pojavi se tendencija k rezigniranom agnosticizmu. A ipak je historija jezika samo onda potpuna ako se povezuje s historijom onih društvenih zajednica kojima jezik služi kao sredstvo sporazumijevanja.

U takvoj situaciji novo djelo G. Devota posebno je značajno kao široko zasnovana sintetička studija o prehistorijskom i kulturno historijskom aspektu indoevropskog problema. U tom okviru autorova je pažnja nužno koncentrirana na izučavanje indoevropskog rječnika i na povezivanje jezičnih, etnolingvističkih i prehistorijsko-arheoloških podataka. Sve su to pitanja kojima se Devoto bavio čitavoga života i može se bez pretjerivanja utvrditi da je njegova knjiga sinteza njegova životnog djela. Suverenim zahvatom iznio je autor svoju koncepciju i u snažnim potezima dao je zaokruženu i uravnoteženu interpretaciju nepreglednog mnoštva prehistorijskih i etimoloških podataka. Ta debela knjiga ne može se upotrebljavati kao priručnik niti se u njoj mogu konsultirati pojedine stranice ili poglavlja, jer u njoj nisu mehanički skupljene brojne pojedinosti niti se razrađuju pojedinačni problemi, nego se svaka njezina stranica može razumjeti samo sa stanovišta autorove široke perspektive i na temelju snažno zacrtanih osnovnih linija njegove opće koncepcije. Zato se može kazati da čitavom knjigom dominira snažna ličnost autorova. Čitajući osjećamo živo njegovu prisutnost, i kako njegov suvereni i vrlo lični, lijepi i odmjereni stil čitaocu svojim unutrašnjim skladom sugestivno nameće naučni temperament i istraživačko iskustvo autorovo. Knjiga je puna vrijednih misli i uvijek zanimljiva, a ostaje lijepa i ondje gdje kod stručnog čitaoca može izazvati kritička pitanja, metodsko ili principijelno neslaganje.

Prvo poglavlje posvećeno je filološkom i gramatičkom aspektu indoevropskog fenomena. Autor na samom početku vrlo ispravno ističe da je „indoevropski“ lingvistički pojam. Stoga njegovo prvo poglavlje govori o jedinom direktnom, jedinom potpuno neospornom aspektu indoevropske zajednice. Za Devota to je prvo poglavlje samo uvod u njegovu pravu temu, ali je taj uvod neophodno potreban i za daljnje izlaganje bitan, jer samo jezični materijal može pokazati da li je, ukoliko i kako opravdano govoriti o indoevropskim starinama i o kulturnohistorijskom aspektu indoevropske zajednice koja je ostavila svoje tragove kako u prehistorijskim nalazima tako u leksiku indoevropskih jezika. U tim okvirima i s takvog stanovišta daje autor pregled dosadašnjih rezultata poredbene indoevropske lingvistike. Sažeta informacija ograničuje se na najbitnije, ali svestrano informira čitaoca o svim važnijim rezultatima i daje vrlo korisnu bibliografiju. Premda je odlično informiran o novijim tendencijama, autoru su one ipak ostale strane kad nastoje izučavanjem sistemskih obrazaca utvrditi više ili manje apstraktne systemske odnose među pravilnim podudarnostima. Njegova koncepcija indoevropskog korijena ostaje pretežno pod uplivom etimoloških i leksičkih interesa i on ga shvaća kao skup heterogenih elemenata zanemarujući pri tome donekle njihovu uključenost u morfološki sistem. Takvo shvaćanje indoevropskog korijena proizlazi iz autorove kulturno-historijske orijentacije i pogoduje tendenciji da se riječi izolirano stavljaju u vezu s kulturnohistorijskim situacijama bez obzira na njihov jezični kontekst.

Utvrdivši tako bitni jezični karakter indoevropske zajednice autor prelazi na izvanjezične strane te pojave. U drugom poglavlju pokazuje njezine geografske, antropološke i etnološke okvire. Dolazi do uvjerljiva rezultata da su sva ta istraživanja za indoevropski kompleks od drugorazrednog značaja. Geografski i antropološki podaci tiču se razdoblja koje je mnogo starije od vremena kad se stvorila indoevropska zajednica, a etnološki materijal je i pored interesantnih i važnih relikata u svojoj cjelini ipak premlad. Tim je veći značaj prehistorijske arheologije jer nam njezini podaci direktno svjedoče o vremenu u kojem se indoevropska zajednica stvorila i razvijala. Time se autor zaputio na opasan i težak teren, ali se baš tu suočuje s kardinalnim problemom svojeg istraživanja: povezivanjem podataka prehistorijske arheologije i indoevropske leksikologije i etimologije.

Čitavo je veliko treće poglavlje posvećeno prehistorijskoj strani problema. Autor daje sintetičku sliku prehistorijske kulture u neolitičkoj i eneolitičkoj Evropi i susjednom eurazijskom prostoru. On nastoji utvrditi relativno jedinstvena kulturna područja i odrediti koje je od njih kulturnohistorijski ekvivalent indoevropskoj jezičnoj zajednici. Do rezultata dolazi uglavnom eliminacijom onih kulturnih pod-

ručja koja ne mogu doći u obzir, te na kraju ostaje područje tzv. vrpčane keramike koju autor smatra dokumentom materijalne kulture prvobitnih indoevropskih plemena. Ne može biti sumnje da je u principu opravdano tražiti materijalne tragove indoevropskog jedinstva. Jezik je usko povezan s društvenom zajednicom koja se njime služi i takva jezična zajednica kao što je indoevropska mogla je nastati samo u specifičnoj društvenoj i kulturnohistorijskoj konstelaciji takvih razmjera da je ona morala ostaviti i materijalnih tragova. Ipak je poistovjećivanje indoevropske jezične zajednice s određenim tipom keramike vrlo problematično. Ne mislimo time reći da Devotov izbor nije sretan. Osnovno područje vrpčane keramike obuhvaća čitavo Podunavlje i srednju Evropu sve do Rajne, te široke prostore jugoistočne Evrope sve do tokova Dnjestra i Dnjepra. Veze s Balkanom i istočnim sredozemljem značajne su i rane. To je područje na koje se pomišljalo i iz drugih razloga, kao što su toponomastika i historijski zajamčene migracije. Devotova intuicija bila je tu vrlo vjerojatno sretna, ali se čitalac teško otmilje dojmu da mu argumentacija nije dovoljna. Posebno treba dakako istaći da autor nosioce vrpčane keramike ne izjednačuje mehanički s nosiocima indoevropskih dijalekata nego samo pojavu te keramike smatra izrazom iste kulturnohistorijske konstelacije koja je dovela i do stvaranja indoevropske jezične zajednice. Koliko god uvjerljiva bila Devotova pretpostavka kod te identifikacije, osjeća se potreba za potanjim raspravljanjem metodoloških pretpostavaka i kriterija i za razmatranjem vrlo raznolikih i mnogobrojnih pro i contra i raznih alternativnih varijanata. Time bi dakako magistralna teza izgubila nešto od sugestivne jasnoće svojih obrisa i rasplinule bi se njezine oštro zacrtane linije, ali bi obrada problema dobila jednu dimenziju koju keramika uravnotečenost stila nikako ne može nadomijestiti.

Kulturno područje vrpčane keramike nije jedinstveno niti statičko, nego se širi prema van i prima utjecaje iz vana. Tako nastaju razne indoevropske i protuindoevropske struje, kako ih Devoto zove. Pod utjecajem tih kretanja stvaraju se epicentri kulturne fermentacije unutar područja vrpčane keramike kao što su lužička kultura s poljima urna ili kultura tzv. uzične keramike i bojnih sjekira. Sva ta kretanja našla su svoj odraz ne samo u ostacima materijalne kulture nego i u zajedničkoj podlozi indoevropskih jezika, osobito u njihovu rječniku.

Šesto poglavlje posvetio je autor historijskom aspektu indoevropskog problema. Starijim koncepcijama genealoškog račvanja indoevropskih plemena i jezika i predodžbi o indoevropskim jezicima koji su kao samostalne jedinice od početka stajali jedan pored drugog na kontinuiranom indoevropskom području, primajući kao gotove veličine razne utjecaje jedan od drugoga, autor suprotstavlja svoju prostornu koncepciju. On indoevropskom materijalu pristupa s metodama lingvističke geografije i prati pomicanja pojedinih jezičnih fakata u prostoru koji u doba indoevropskog jedinstva već presijecaju brojne izoglose, ali na njemu u to doba još nema kasnijih jezičnih granica. Stvaranje pojedinih indoevropskih jezika posljedica je prostornog i jezičnog izdvajanja raznorodnih indoevropskih dijalekata i njihova ujednačavanja i nivelacije u jednoj novoj geografskoj, društvenoj i kulturnohistorijskoj situaciji. Indoevropski jezici nisu se kao gotove cjeline prenosili migracijama, nego su u određenim situacijama nastali na osnovi indoevropskih dijalekata koji su se zatekli u pojedinim predijelima. Ova je koncepcija nesumnjivo ispravna i pomaže nam da bolje shvatimo stvaranje pojedinih indoevropskih jezika koji nisu stalne veličine, a nastali su ne samo kao produkt divergentnog, nego i konvergentnog razvitka. Inače Devotova metoda ima sve prednosti i slabosti lingvističke geografije. Ona registrira vrlo instruktivno prostorni raspored pojedinih jezičnih pojava, ali interpretacija koju ona tom rasporedu može dati ostaje jednostrana i proizvoljna dok se te pojave promatraju izolirano jedna od druge bez obzira na njihove međusobne sistemske veze. Sama geografska distribucija ne pruža dovoljne kriterije za interpretaciju, pogotovu kad su historijski okviri nepoznati i kada su materijali koji se proučavaju raznorodni kao što je to slučaj s historijski posvjedočenim indoevropskim jezicima.

Usprkos toj nepovoljnoj situaciji pošlo je autoru za rukom da u iduća tri poglavlja dâ vrlo vrijedan doprinos izučavanju indoevropskog rječnika. Prema karakterističnoj prostornoj rasprostranjenosti on u rječničkoj masi razlikuje tri sloja. Naj-

stariji kompaktni zajednički sloj u kojem se više ne mogu razaznati tokovi najstarijeg razvoja. Poslije tog starijeg razdoblja dolazi do polarizacije jugoistoka naprama sjeverozapadu, a još kasnije izdvaja se centar prema konzervativnijim perifernim krajevima. Svi su ti slojevi stariji od pojedinih indoevropskih jezika, ali su ovi i nakon svojeg izdvajanja ostali još duže vremena u stalnom kontaktu i utjecali jedan na drugoga gdje god su se nalazili u dodiru. Devoto svoja izlaganja dokumentira iscrpnom tablicom leksičkih podudarnosti koje su spretno vezane u posebnom sveščiću te se u nju može uz čitanje stalno zagledati bez mučnog listanja i traženja. Držeći se utvrđenog reda pojmova, autor ispituje indoevropski rječnik i interpretira sudbinu svakog leksičkog elementa. U toku te interpretacije oživljuje pred nama svijet indoevropskih plemena, njihova materijalna i duhovna kultura i njezin razvoj. Ta slika je tako plastična i zanimljiva da je čitaocu tešku stalno kritički preispitivati metodološke podloge interpretacije. Tu je dakako mnogo toga problematično i osjeća se potreba da se jasnije pokažu metodске pretpostavke autorove i da se jasnije razluči što na temelju tih pretpostavaka proizlazi kao nesumnjivi rezultat, a što je samo više ili manje uvjerljiva pretpostavka. Nema sumnje da je Devoto u svojoj interpretaciji postavio teze koje u vrlo različitoj mjeri nužno proizlaze iz obrađenog materijala. Željeli bismo da se na te razlike osvrtao tokom izlaganja. Previše shematički svrstava riječi među „književne“ i „pučke“, a kriterij je zapravo morfološka struktura i prijevaj, dakle sistemski odnosi koje inače premalo uzima u obzir. Kada se u tako teškom, nepreglednom i, što je najvažnije, mnogoznačnom materijalu kao što je indoevropski rječnik i njegova prostorna rasprostranjenost svaka pojava tumači podjednako suverenom lakoćom, to će nužno pobuditi sumnju u metodološke kriterije koji moraju biti tako difuzni da pružaju široko polje virtuočnoj ali subjektivnoj intuiciji.

Uza sve te nužne rezerve golemo je vrijednost te knjige u tome što je indoevropski rječnik u cjelini prerađen, pa se pokazao niz interesantnih odnosa u prostornom rasporedu i vremenskom redosljedu pojedinih slojeva leksika. Karakterističan i značajan je također i čitav niz promjena značenja. Na temelju svega toga legitimno se postavljaju kulturnohistorijski problemi. Devoto je predložio mnoga uvjerljiva i dokumentirana rješenja. A i tamo gdje nas dokumentacija i metodski postupak ne može zadovoljiti njegova je intuicija sigurno često bila sretna. Najvažnije je međutim to da se sve ozbiljnije rezerve odnose samo na pojedinačna pitanja i interpretacije pojedinih činjenica dok je obrada u cjelini osnovana na stvarnom tipičnom prostornom rasporedu pojedinih indoevropskih korijena i interpretacija toga rasporeda u širokim je potezima dalekosežno uvjerljiva. Pojedini zaključci o kulturi indoevropskih plemena ostaju naravno problematični, ali i tu Devotova knjiga svojim zanimljivim i sugestivnim hipotezama može potaći na dalji rad. Uopće je velika zasluga te knjige što potiče interes za indoevropski leksik kojemu se u posljednje vrijeme nije posvećivala dovoljna pažnja, naročito što se tiče širih zahvata i globalnijeg pristupa.

Posljednje poglavlje obrađuje prethistorijske, lingvističke i posebno leksičke aspekte formiranja pojedinih indoevropskih jezičnih zajednica. Spajanje arheoloških i lingvističkih podataka i tu je vrlo zanimljivo i u glavnim crtama sigurno uspješno, jer su na tom području okviri uži i podaci ipak nešto manje oskudni. Tako je autor uvjerljivo odredio geografski i kulturnohistorijski ambijent u kojem su se indoevropski dijalekti razvili u velike i jasno različite indoevropske jezike.

Devotova knjiga nesumnjivo predstavlja fundamentalan prilog izučavanju vanjske historije indoevropskih jezika, njihova zajedničkog podrijetla. Ona je vrijedna ne samo po svom pozitivnom doprinosu, nego i po sumnjama koje izaziva, po razmišljanju na koje navodi. Velik i opori materijal pisac interpretira jasnom, dosljednom i uvjerljivom koncepcijom. Time pomaže svakom kritičkom čitaocu da se ne gubi u pojednostima nego da problemima pristupa svjestan njihove širine. Isto je tako izvanredno zaslužno što autor stalno naglašuje vezu između historije jezika i historije društva. Posebno treba istaći izvanrednu materijalnu opremu knjige i neobično vrijedan i instruktivan slikovni materijal. Svaki će čitalac biti zahvalan autoru za tu zanimljivu, korisnu i lijepu knjigu.